

Lattmann Tamás¹

Autonómia, önrendelkezéshez való jog, állami szuverenitás a Balkánon – változatlan jogi fogalmak egy változó politikai térben

A Jugoszlávia széteséséhez vezető válság, valamint a Balkán egyéb krízisei nem hagyták érintetlenül a nemzetközi jogrend normáit, köztük a címben jelzett alapvető jogintézményeket sem. Miközben azok értelmezése, tartalmuk pontos meghatározása és precíz alkalmazásuk tisztán szakmai környezetben sem egyszerű, ez – más nemzetközi jogi normákhoz hasonlóan – egy átpolitizált válsághelyzetben különösen nehéz.

Ez a krízis az államiság, államelismerés, államutódlás területén jelentett kihívásokat, kezdve a tartományok autonómiájának 1989-es megvonásával, folytatódva a szövetségi állam tagállamokra szakadásával, amely szokatlan helyzet elé állította az európai államokat, beleértve ebbe nemcsak a politikai, hanem a jogi megfontolásokat is. Majd az 1999-es NATO-beavatkozás eredményeképpen előállt helyzet és annak Koszovó elszakadásával járó végkifejlete ismét az államiság kérdéseit nyitotta meg, ezúttal viszont a kiszakadás jogszerűségének kérdése került terítékre.

A tanulmány és az előadás a fenti pontok nemzetközi jogi kritikai elemzésére vállalkozik, kiegészítve azt a közelmúlt egyéb releváns balkáni problémáinak, mint például az államiság szempontjából meghatározó görög–macedón névvita és annak jogi hatásának elemzésével.

Kulcsszavak: autonómia, önrendelkezéshez való jog, szuverenitás, államiság

¹ Dr. Lattmann Tamás, PhD: egyetemi docens (Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Nemzetközi és Európai Tanulmányok Kar, Nemzetközi Jogi Tanszék; University of New York in Prague), e-mail: lattmann.tamas@uni-nke.hu

Bevezetés

A Balkán eseményeivel nemzetközi jogásként azért szükséges foglalkozni, mert annak válságai – így a jelen tanulmány témája is – bizonyos nemzetközi jogi alapfogalmakat érintettek az elmúlt húsz év folyamán. A cím is azt érzékelteti, hogy miközben a politika, a politikai körülmények és szereplők változnak, addig a jogi kifejezések, a jogi terminológia alaptartalma, alapvető jelentései többnyire nem. Persze a politikai, különösen a politikai kommunikációs térben egy adott fogalom jelentése eltérővé válhat az eredeti jelentéstartalmától, a jelentésváltozások pedig válhatnak maradandóvá is,² de nem minden esetben lesznek hosszú távúak, hiszen a változást okozó körülmények újabb változásokat, adott esetben visszarendeződést is okozhatnak.

A különböző csoportok számára biztosítható autonómia, valamint a népek önrendelkezéshez való joga – amely e tanulmánynak, valamint az arra vezető kutatásnak is a fókuszpontjában áll – mindig az állami szuverenitással összefüggésben és ahhoz képest értelmezhető és meghatározható fogalmak. És időnként, különösen a modern politikai kommunikációban, ezek az alapvető fogalmak néha összekeverődni látszanak, illetve eltérő jelentéstartalmat mutatnak, elsősorban az egyes politikai szereplők kommunikációja vagy cselekményei okán – ezt alapvetően az határozza meg, hogy a változó politikai körülmények között a különböző politikai szereplők milyen ambíciókkal használják őket. Ennek okán hasznos, hogy egy-két szervezet és intézmény bír azzal a képességgel, hogy a fogalmakat tisztán tudja tartani, vagy legalább utólag tisztázza azokat. Jó példa erre a 2019 februárjában megjelent, a Chagos-ügyben hozott tanácsadó vélemény a Nemzetközi Bíróságtól,³ amely pont a tanulmány alapkérdésével áll összefüggésben.

Itt a népek önrendelkezéshez való jogának tartalmát kellett a Nemzetközi Bíróságnak újra napirendre tűznie, amely véleményem szerint nagy újdonságot vagy meglepetést nem okozott, nem hozott radikális ellépést vagy újítást a népek önrendelkezéshez való jogának értelmezésében. Kicsit talán megelőle-

² Erre példaként lásd egyebek mellett a „népfelkelés” kifejezést, bővebben: Lattmann Tamás: Húsz évvel a rendszerváltás után: érdekes kérdések a nemzetközi jogász számára. In Gosztonyi Gergely – Nagypál Szabolcs (szerk.): A rendszerváltás húsz éve: állam, jog, társadalom. *Jogtörténeti Szemle*, 12. (2010), 2. 13–20.

³ *Legal Consequences of the Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965*, Advisory Opinion of 25 February 2019, General List. No. 169.

gezve a következtetéseket, a Chagos-ügy, illetve annak bírói értelmezése nem fog segíteni azoknak a politikai szereplőknek, akik az elmúlt évek során a népek önrendelkezéshez való jogának egyfajta progresszívebb, kiterjesztőbb értelmezése mellett kardoskodtak, olyan konkrét helyzetekben, mint például a katalán elszakadás vagy Skócia helyzete.⁴ Utóbbiak magyar szempontból azért válhatnak igazán relevánssá, mert azok a határokon túl élő magyar nemzeti kisebbségek szempontjából is fontos hivatkozási alapot jelenthetnek, ahogy láthatóan ezeknek a helyzeteknek az értelmezésében a hazai szereplők nem is tudnak elszakadni attól a szerencsétlen gyakorlattól, hogy párhuzamokat állítsanak fel. Ugyanakkor itt fontos tisztázni, hogy az említett tanácsadó vélemény csak a népek önrendelkezéshez való jogának tekintetében értelmezendő, az autonómia kérdéskörét nem érinti, miközben a hazai politikai kommunikációban e két kérdés kivétel nélkül összekapcsolódik – amit szakmai szempontok nem igazolnak.

Nemzetközi jogi alapfogalmak

Az „autonómia” nemzetközi jogi értelemben nehezen értelmezhető, lényegében nem létező fogalom, abból a szempontból mindenképpen, hogy nemzetközi jogi kötelezettséget nem von magával.⁵ Bármilyen kötelező nemzetközi alapja teljes mértékben hiányzik, nemzetközi szerződések nem utalnak rá, még az alapelvi szintű utalások is hiányoznak a nemzetközi joganyagból, ha pedig nemzetközi szokásjogi alapokat szeretnénk keresni, még nehezebb a dolgunk releváns állami gyakorlat hiányában. A létező többféle autonómiamodell (már a korai szakirodalmi források is különbséget tettek például területi, kormányzati vagy kulturális

⁴ Ezekről a kérdésekről bővebben lásd Lattmann Tamás: Kurdisztán és Katalónia mint új államok? Csapdában a szuverenitás és a népek önrendelkezéshez való joga között. *International Law Reflection 2017/12/HU*, 2017. október 29.

⁵ Az autonómia és a nemzetközi jog viszonyáról bővebben lásd például Hurst Hannum – Richard B. Lillich: The concept of autonomy in international law. *The American Journal of International Law*, 74. (1980), 4. 858–889.; Douglas Sanders: Is autonomy a principle of international law? *Nordic Journal of International Law*, 55. (1986), 1–2. 17–21.; Kovács Péter: Az autonómia és a nemzetközi jog. *South-East Europe International Relations Quarterly*, 3. (2012), 2.; Yoram Dinstein: Autonomy regimes and international law. *Villanova Law Review*, 56. (2011), 3. 437–454.

autonómiák között, ahogy a későbbi gyakorlat is többféle modellt alakított ki)⁶ ráadásul nem a nemzetközi, hanem az adott állam belső jogrendjén alapul, és ez az igen szűkös állami gyakorlat sem „nemzetközi jogilag kötelező” alapon áll, azaz a kötelező szokásjogi erő léteéhez szükséges *opinio juris* egyáltalán nem állapítható meg. Kiterjedtnek tekinthető állami gyakorlatot is legfeljebb olyan államok esetében látunk, amelyeken belül a történelmileg kialakult autonóm régiók egyben államalkotó entitások is.⁷ A különböző autonómiamodellek egyes elemeit maximum levezetni tudjuk bizonyos kisebbségi jogokból,⁸ de önmagában olyan, hogy „autonómiához való jog” nincs, a kisebbségek számára biztosított autonómia lényegében egy belső jogi, a szuverén által biztosított jogintézmény, amelyet a nemzetközi jog jelenleg nem tesz semmilyen módon kötelezővé. Ami nem is csoda, hiszen a szuverén államokra a nemzetközi jog általánosságban nem szeret, ellenállásuk esetén pedig nem is tud ilyen jellegű kötelezettségeket rákényszeríteni.

A nemzetközi jog területén a népek önrendelkezéshez való joga és az állami szuverenitás kérdése az, ami tradicionálisan összeütközésbe kerül egymással. Az „önrendelkezéshez való jog” nemzetközi jogi történetében felmerülő kérdések a „nép” kifejezés körül forogtak (lásd „people’s right to self-determination”), azaz akörül, hogy mit értünk konkrétan a „nép” (people) kifejezés alatt. Ennek kapcsán jelentek meg folyamatosan új értelmezések az eredeti jelentéstartalomhoz képest,⁹ de klasszikusan a nemzetközi jog a népek önrendelkezéshez való jogát a dekolonizációval összefüggésben alakította ki, azaz a gyarmati sorban élő népek önállósodásának támogatására szolgált, ez tekinthető hagyományos értelmezésnek és jelentéstartalomnak. Később a népek önrendelkezéshez való jogának egyéb értelmezései is megjelentek, amelyek vagy életképesek voltak, vagy nem. Példaként a szocialista jogfejlődésben is kialakult az egyes társadalmi osztályok – elsődlegesen természetesen a munkásosztály – önrendelkezéshez való joga, illetve a nemzeti kisebbségek kérdésének erősödésével jelent

⁶ Hannum–Lillich (1980) i. m. 860.; A kulturális autonómia tekintetében bővebben lásd Tóth Norbert: Mi fán terem a vajdasági autonómia? A Vajdaság Autonóm Tartomány helye a legismertebb kisebbségi autonómatípológiák koordináta-rendszerében. In Ördögh Tibor (szerk.): *Variációk autonómiára*. Szabadka, Vajdasági Magyar Doktoranduszok és Kutatók Szervezete, 2018b. 9–22.

⁷ Sanders (1986) i. m. 21.

⁸ Kovács Péter erre tesz több utalást, létező kisebbségvédelmi egyezményeken keresztül: Kovács (2012) i. m. 3.

⁹ Erről bővebben lásd Tóth Norbert: A népek önrendelkezési joga. In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. 2018a.

meg – és vált egyre hangsúlyosabbá – a nemzeti kisebbségek önrendelkezéshez való joga is. E többféle értelmezést segítő folyamatot ráadásul a különböző nem kormányzati szervezetek tevékenysége is gyorsította.¹⁰

A wilsoni elvekben a klasszikus dekolonizációs önrendelkezéshez való jog megjelent úgy is, mint egyfajta, a nemzeti kisebbségek számára elismert, az elnyomással vagy a nemzeti identitást kizáró vagy elnyomó körülményekkel szembeni fellépés lehetősége, ez viszont a gyakorlatban kevesebb sikert ért el, példaként említhetjük az I. világháború után kialakított, papíron a wilsoni elveken alapuló békerendszereket,¹¹ ám ezek végül csak a kommunikáció szintjén, és messze nem az érintett felek tekintetében egyenlően jelenítették meg azokat, jelentős részben megágyazva Európában a mai kisebbségi feszültségeknek. A fentebb már említett, a Nemzetközi Bíróság Chagos-ügyben elfogadott tanácsadó véleménye az önrendelkezéshez való jog eredeti, dekolonizációs kontextusát erősítette meg, a Bíróság a véleményében leszögezte, hogy e fogalom alapvetően dekolonizációs, gyarmati népekhez köthető önrendelkezési jogot takar.

Az „állami szuverenitás” a jelen nemzetközi jogrend alaptétele és építőeleme,¹² hiszen az egész a szuverenitással bíró államok együttműködésén áll vagy bukik. Az államiságnak az 1933-ban elfogadott montevidói egyezménybe foglalt, de egyben szokásjoginak is tekinthető alapú kritériumai ugyanakkor a Balkán válságai során többször, több különböző formában is kihívás elé kerültek. Amint arra már utaltam, a két fogalom, vagyis a népek önrendelkezéshez való joga és az állami szuverenitás között van egy állandó ütközés, aminek alapja, hogy a népek önrendelkezési jogának a dekolonizációs kontextusban való elismerése természetesen a korabeli állami szuverenitás sérelmét jelentette, hiszen a gyarmatok a gyarmattartó állam területének számítottak, azok lebontása pedig logikusan az államok szuverenitásának sérelmét jelentette. Ennek következtében a klasszikus dekolonizációs kontextusban az állami szuverenitás az önrendelkezéshez való joghoz képest háttérbe szorult a gyarmati területeken, a kérdés az, hogy a későbbiekben, különösen pedig a Balkán válságaiban ez az értelmezés megfelelő módon alkalmazható-e.

¹⁰ E folyamatokról és példákról bővebben lásd Csapó Zsuzsanna: A népek jogai. Nemzetközi nem-kormányzati kezdeményezések a nemzetközi jogi dokumentumok tükrében. *Acta Humana*, 18. (2007), 1–2. 122–147.

¹¹ Csapó (2007) i. m. 124.

¹² A szuverenitás fogalmáról és nemzetközi jogi természetéről bővebben lásd Kardos Gábor: Az államok szuverén egyenlősége. In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. 2018.

Az alapfogalmak és a Balkán válságai

Véleményem szerint a Balkán modern válságának kronológiájában az autonómia megvonása az első vizsgálandó tényező, amikor a közép-európai rendszerváltások időszakában Slobodan Milošević döntésére megszüntették Koszovó autonómiáját. A lépést mélyrehatóan nem kívánom nemzetközi jogi szempontból értelmezni, mivel mint fentebb tisztáztam, az autonómiát, ekképpen pedig ezt a lépést is egy belső jogi lépésnek tekintem, amely egyben akkor belpolitikai eszköz is volt. Nyilvánvalóak voltak Milošević belpolitikai ambíciói, ám ezzel együtt erősen kérdéses, hogy volt-e, lehetett-e egyáltalán a nemzetközi jognak ebben a helyzetben bármi relevanciája. Fentebb már elég borús képet festettem az autonómia gondolatának nemzetközi jogi beágyazottságáról, és ha ugyanezt a vizsgálatot az 1988–1989-es jogi-politikai környezetben végezzük el, a helyzet még kiábrándítóbb. Azt kell mondanunk sajnós, hogy a nemzetközi jog akkor nem tudott ebben a témában semmilyen módon segítségére lenni azoknak, akik ezt a döntést elszenveték. További kérdés, hogy az autonómia megvonása tekinthető-e jogkorlátozásnak. Tekintettel arra a fenti megállapításra, amely szerint a nemzetközi jog a mai napig nem ismer el olyasmit, hogy az autonómiához fűződő jog biztosítása akár egyéni, akár kollektív szinten kötelező lenne, így jogkorlátozásnak egy ilyen lépés akkor tekinthető, ha az autonómia kérdését lebontjuk, megpróbáljuk egyéni joggá transzformálni, valahogy úgy, hogy az individuumnak az identitáshoz fűződő különböző jogait egyéni jogok gyűjteményeként fogjuk fel (erre a módszerre, azaz a kisebbségi jogokból való levezethetőség lehetőségére utaltam a fenti, az autonómia nemzetközi jogi beágyazódottságának hiányáról szóló részben). Ebben az esetben egyéni emberi jogok sérelmeként értelmezhetővé válhat az autonómia megvonása, de ismételten kiemelném, hogy a nemzetközi jog a mai napig nem rendelkezik kialakított, erős állásponttal ebben a kérdésben, tehát ez az értelmezés jelenleg csak „lóg a levegőben”.

Jugoszlávia szétesése, az egyes tagállamok kiválása és a régi-új államok létrejötte belső jogi szempontból a föderális államiság összes problémáját mutatta. Az eseményeknek nemzetközi jogi kihatása is volt annyiban, hogy egy föderális állam szétesése esetében a nemzetközi jog és az elemzői környezet is lehet egy kicsit megbocsátóbb, kevésbé ragaszkodik például az állami szuverenitás

sérthetetlenségéhez, de természetesen viták így is keletkezhetnek.¹³ Ennek oka, hogy az állami szuverenitás egy föderális állam esetében egyszerűbben osztható tovább a föderatív részállamok irányába (hiszen maga a föderális állam is e korábbi államok szuverenitásának összességéként jött létre), és e mellé könnyedén fel lehet sorakoztatni a politikai, jogon kívüli érveket is (például történelmi érvek stb.). További fontos tényező volt a nemzetközi jog tekintetében, hogy a montevideói egyezményben foglalt, klasszikus államisági kritériumok alkalmazása abból a szempontból viszonylag problémamentes volt, hogy a terület-lakosság-kormányzat „szentháromsága” mindegyik utódállam esetében nagyjából megfelelt a követelményeknek. Természetesen területi viták voltak és vannak is ezek között az államok között mind a mai napig. Példaként utalnék a szlovén–horvát területi vitára, amely során sikerült még a rendezésére megállapított választottbíróági döntéshozatalt is diszkreditálni.

Nemzetközi jogi szempontból a helyzet kifejezetten érdekes, újszerű és érdeklődést kiváltó eleme az volt, hogy az új államok létrejötte okozta állapot értelmezése céljából létrehozott szakértői testület, az úgynevezett Badinter-bizottság működése során az *uti possidetis* elvére (azaz arra a követelményre, hogy a gyarmati sorból függetlenné váló állam határai meg kell egyezzenek a gyarmat volt határaival) azt mondta ki, hogy az a nemzetközi jog általánosan elismert elvének minősül. Ez azért problémás, mert ezt az amerikai kontinens dekolonizációs időszakában, a határviták miatt aggódó államok által kialakított elképzelést a későbbiekben nem alkalmazták töretlenül, Európában legalábbis semmiképpen, különösen nem az ott soha nem létezett gyarmati kontextusban, sőt. Az I. világháború utáni határváltoztatások például nyomokban sem utaltak erre. Emellett ez az állítás még a gyarmati kontextusban sem feltétlenül állja meg a helyét: így például bár 1964-ben az Afrikai Egységszervezet is megerősítette ezt az elvet, annak gyakorlati alkalmazása itt sem volt töretlen, tegyük hozzá, hogy a Bizottság álláspontját cáfoló esetek már annak tevékenységének befejezése után történtek.¹⁴ A Bizottság ekkor megfogalmazott, érzésem szerint

¹³ A téma egyes kérdéseit feldolgozó nemzetközi jogi szakirodalmi források közül lásd például Hoffmann Tamás: Jugoszlávia felbomlása és a népek önrendelkezési joga, avagy a képzelőerő diadala a realitás felett. In Lamm Vanda (szerk.): *Dayton, 10 év után*. Budapest, MTA Jogtudományi Intézet – MTA Társadalomkutató Központ, 2006. 43–62.; Juhász József – Márkus László – Tóth Péter – Valki László: *Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában*. Budapest, Zrínyi, 2003.

¹⁴ Ezek a példák Eritrea 1991-es megalakulása, valamint Dél-Szudán megalakulása 2011-ben.

téves értelmezése ugyanakkor azért volt jelentős, mert bizonyos mértékig korlátozta az azt létrehozó európai államok politikai mozgásterét – igaz, végül azok mindegyike nem is várta be annak következtetéseit, és önálló politikai döntést hozott az utódállamok elismerése tekintetében.

A következő, vizsgálatot érdemlő fontos nemzetközi jogi kérdés az államelismerések, valamint azok hiányának hatása, adott esetben azok jelentéktelensége. A Badinter-bizottság működésével kapcsolatban is az vált az egyik legfontosabb tanulsággá, hogy a nemzetközi jog világában kialakítható, kiművelt és tiszta jogi álláspontokhoz képest a nemzetközi politikában az államok akkor is meghozzák a saját érdekeiknek megfelelő politikai döntéseiket, ha azok nemzetközi jogi szempontból nem kellően megalapozottak, vagy legalábbis aggályosak. Ilyen volt például Németország idő előtti államelismerése, a bizottság véleményének bevárása nélkül.

Koszovó elszakadása újabb, az államisággal kapcsolatos nemzetközi jogi kérdéseket vetett fel. Személyes véleményem szerint az elszakadás jogszerűsége aggályos. Az államiság klasszikus kritériumainak az alkalmazhatósága is problémás, hiszen a legfontosabb szempont, a terület kritériuma esetében az államiság feltétele kétséges, hogy fennáll-e, mivel Koszovó területe egy másik szuverén állam, Szerbia által foglalt. Ugyanakkor különböző érvelési irányok lehetségesek a kérdésben, amennyiben alkalmazzuk a népek önrendelkezéshez való jogának fentebb már bemutatott újabb értelmezéseit, röviden összefoglalva: amennyiben a népek saját állam alapítására vezethető önrendelkezéshez való jogát nemcsak gyarmati, hanem elnyomó rezsimek alatt élő csoportokra is alkalmazzuk, úgy érvelhetővé válik a koszovói albánok Szerbia szuverenitásának megtörésére alkalmas igénye. A kérdés több elem együttes tisztázását igényelte: a korábban már említett „nép” fogalmáét, az elnyomás jellegét, intenzitását, és hogy mindez milyen viszonyban áll az állami szuverenitással. Vajon a szerb állam által a koszovói albánok ellen elkövetett súlyos jogsértések, bűncselekmények megalapozzák-e az elszakadást?

Ehhez képest, amikor a Nemzetközi Bíróság 2010-ben megalkotta tanácsadó véleményét ebben az ügyben,¹⁵ az lényegében egyik kérdésre sem adott választ. Sőt, inkább csak növelte a zavart, különösen a nem jogász közvélemény szemében. Véleményem szerint ez az egyik tipikus olyan döntés a Nemzetközi Bíróságtól, amelynek a médiában való megjelenése köszönőviszonyban sem

¹⁵ International Court of Justice: *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2010. 452.

volt a valósággal (akár korai, igaz, nem feltétlenül szándékos „fake news”-ként is láttathatjuk, hatását tekintve mindenképpen). Emiatt pedig sokan, akik ebben a kérdésben állást kívántak foglalni, egyszerűen megzavarodtak, és hibás tényanyaggal dolgozva hibás következtetéseket vontak le. Az ENSZ Közgyűlése által a Nemzetközi Bíróság vizsgálatára szánt, megválaszolandó kérdés a következőképpen hangzott: „Összhangban áll-e a nemzetközi joggal a koszovói öngazgatás átmeneti intézményei által elfogadott egyoldalú függetlenségi nyilatkozat?” („Is the unilateral declaration of independence by the Provisional Institutions of Self-Government of Kosovo in accordance with international law?”) Erre a Nemzetközi Bíróság – leegyszerűsítve a problémát, ahelyett, hogy a szuverenitás-önrendelkezés ellentét feloldására törekedett volna – azt a választ adta, hogy nem ellentétes azzal, hiszen a vizsgálandó dokumentum egy, a belső intézmények által elfogadott dokumentum, azaz fogalmilag kizárt, hogy a nemzetközi joggal ellentétes lenne. Utóbbi válasz már másnap úgy jelent meg a média szinte teljes spektrumában, hogy a Bíróság azt állítja, nem jogellenes Koszovó önállósága. A tanácsadó vélemény részletes elemzésére nem térek ki itt,¹⁶ de rögzítem, hogy az egyáltalán nem oldotta meg a problémát, megjelenése a sajtóban pedig súlyosan félrevezető volt, ami utána a félreértések sorához vezetett.¹⁷

Ami pedig Koszovó elismerésének gyakorlati kérdéseit és hatásait illeti, teljesen nyilvánvaló, hogy az egyes államok Koszovót elismerő vagy el nem ismerő magatartását kizárólag saját politikai érdekeik határozták meg, ami ismételten rámutat arra, hogy az államelismerés a nemzetközi jogban az államiság tekintetében nem konstitutív hatású, azaz egy állam létének megállapításához szükséges, de nem kizárólagosan elégséges. Véleményem szerint nem is szabad, hogy az legyen, hiszen abban az esetben az államok szubjektív politikai szándékai az objektív jog kizárólagos alakítójává válhatnának, ami a nemzetközi jog működőképessége szempontjából végzetes hatású lehetne.

¹⁶ Lásd bővebben: Valki László: Válaszolhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről. *Külügyi Szemle*, 9. (2010), 4. 46–62.; Németh Csaba: A Nemzetközi Bíróság koszovói függetlenségi nyilatkozatra vonatkozó tanácsadó véleményéről. *Külügyi Szemle*, 9. (2010), 4. 63–77.; Kecskés Gábor: A Koszovó-dilemma megoldása? A Nemzetközi Bíróság legújabb tanácsadó véleményének ismertetése. *Jogi Iránytű*, 1. (2010), 1. 1–2.

¹⁷ Csak egy példa a hazai sajtóból: Koszovó nem sértett nemzetközi jogot. *Index*, 2010. július 22., valamint a nemzetköziből: Kosovo's independence is legal, UN court rules. *The Guardian*, 2010. július 22. Mind a két cím arra utal, mintha a bíróság valóban a koszovói helyzet teljessége tekintetében foglalt volna állást.

Érdekesképpen érdemes megvizsgálni az akkori magyar álláspontot. 2008-ban, Koszovó függetlenségének kikiáltásakor a magyar kormány rendkívül nehéz döntési pozícióba került. Egyrészt szövetségi, „illő elvárás” volt az Egyesült Államok irányából, hogy ismerjük el Koszovó államiségét, miközben azzal akár komolyan kockáztathattuk volna a magyar–szerb kétoldalú kapcsolatokat, amelyek egyes elemei (így például a vajdasági autonómia megvalósíthatósága, vagy általában a vajdasági magyarok helyzete) mindenképpen értékesebbek, mint az amerikai érdekek mellett való kiállás. Emellett az elismerés erősíthette azt a politikai (revizionista jellegű) narratívát, amely a más szomszédos országokban élő magyar kisebbségek érdekvédelmét nehezíti meg: az EU tagállamai közül Románia, Szlovákia és Spanyolország határozottan elutasította az elismerést, mind a saját területén esetlegesen feltámadó elszakadási törekvésektől való félelmében, és szomszédaink esetében ez a magyaroktól való félelem jegyében meghozott döntést jelentett. Ennek beárazását jól mutatta Románia példája, amely ezzel épp az amerikai kétoldalú kapcsolatait kockáztatta, ám utólag már könnyen megállapíthatjuk, hogy azok e döntés miatt semmilyen mértékben nem szenvedtek csorbát, azaz e vélt érdek annyira mégsem volt jelentős. Végül a magyar diplomácia egy óvatos elismerési politikát választott, azaz nem az elsők között ismerte el Koszovót, amit a szerb diplomácia bár nem fogadott örömmel, de nem is rontott a kapcsolatokon. Személyes véleményem szerint Magyarország számára előnyösebb lett volna, és a kisebbségvédelem, valamint a további autonómia-törekvések szempontjából is újabb taktikai útvonalat nyitott volna meg Koszovó elismerésének megtagadása, a Szerbiával való egyeztetések után, egy olyan alku részeként, amely alapján cserébe déli szomszédunk a továbbiakban támogatja a magyar kisebbségek (és áttételesen az összes nemzeti kisebbség) helyzetének erősítésére irányuló magyar erőfeszítéseket, valamint akár a vajdasági autonómia kulturális helyett területi alapúként való szervezését is elfogadva.¹⁸ Ráadásul azzal, hogy Magyarország egyértelműen elutasítja az ilyen, nemzetközi jogi szempontból aggályos módokon történő elszakadási-államalapítási kísérleteket, azonnal kivonja a szelet a többi szomszédos állam magyarellenese, a volt magyar területek elszakítását vizionáló politikai erőinek vitorlájából, lehetővé téve a közép-európai régióban egy új kisebbségvédelmi rendszer kialakítását. Az akkori külügyminisztériumi előkészítőkkal való egyeztetéseim viszont arról

¹⁸ Ez a megvalósult autonómiamodellel a szakirodalmi szerzők egy része szerint sem feltétlenül tekinthető kisebbségvédelmi szempontból a legerősebbnek. Tóth (2018b) i. m. 16.

győztek meg sajnálatos módon, hogy e stratégiai elképzelések mögött nem állt politikai szándék vagy ambíció, és végül nem is ez a döntés született.

A Balkánon létrejött új államokkal kapcsolatos további kérdések tekintetében érdemes kitérni Macedóniára. Ebben az esetben alapvetően egy névvitáról beszélhettünk sokáig, azonban ez a látszat ellenére nemcsak egy egyszerű elismerési vita volt, hanem miután területi igényektől tartott,¹⁹ azt egy blokkolási elemmel is kiegészítette Görögország (hasonlóan a szlovén–horvát viszonyhoz). Ez kiemelt politikai súlyt adott a feszültségnek, és jogi úton történő rendezése mindenképpen örömteli – a jövő majd megmutatja, hogy e rendezés politikai szinten is tartós lesz-e.

További nyitott kérdések a Balkánon kívül

Mindenképpen érdekes kérdés a Balkán tapasztalatainak, valamint a Chagos-ügy esetleges hatásainak alkalmazhatósága a Balkánon kívüli új elszakadási törekvések szempontjából. Véleményem szerint a katalán, skót és egyéb helyzetekben ez semmilyen módon nem fogja segíteni az elszakadás mellett érvelőket. Mint fentebb jeleztem, a bíróság lényegében a dekolonizációs kontextusban értelmezte a népek önrendelkezéshez való jogát, nyitva hagyva viszont a lehetőséget, hogy beszélhessünk népek önrendelkezéshez való jogáról elnyomó rezsimek és azok gyakorlatai alapján, utóbbit úgy téve lehetővé, hogy egyáltalán nem tett róla említést. Ennek eredményeképpen például a kurdok vagy akár a (napjainkban népiirtásnak kitett) rohingyák esetében ez a lehetőség még nyitva áll, de a viszonylag jól szervezett, demokratikus rendszerekben működő katalánok és skótok esetében kizárt.²⁰

Hasonlóképpen, a magyar kisebbségek tekintetében is fennáll ez a „probléma”: amíg a magyar kisebbségek olyan más államokban élnek, ahol nem lehet valamiféle szervezett elnyomást tapasztalni, addig jó eséllyel a népek önrendelkezéshez való jogára történő hivatkozásainkat a nemzetközi jog nem fogja alátámasztani, marad az érintett államok belső joga alapján kiépíthető kisebbségvédelmi vagy autonómia-rezsimek érdekében való lobbizás és meggyőzés igyekezete. Így fontos tisztázni az autonómiára való törekvések politikai támogatásának ambíciója esetében, hogy mik azok a lehetséges argumentációk

¹⁹ Hoffmann (2006) i. m. 46.

²⁰ Ennek kifejtését bővebben lásd: Lattmann (2017) i. m. 2.

vonalak, amelyeket érdemes követni, és mik azok az irányok, amelyek még ha politikailag szimpatikusnak és a választók egy részének tetszőnek tűnnek is, valódi eredményre biztosan nem fognak vezetni.

Felhasznált irodalom

- Csapó Zsuzsanna: A népek jogai. Nemzetközi nem-kormányzati kezdeményezések a nemzetközi jogi dokumentumok tükrében. *Acta Humana*, 18. (2007), 1–2. 122–147.
- Dinstein, Yoram: Autonomy regimes and international law. *Villanova Law Review*, 56. (2011), 3. 437–454.
- Hannum, Hurst – Richard B. Lillich: The concept of autonomy in international law. *The American Journal of International Law*, 74. (1980), 4. 858–889. Online: <https://doi.org/10.2307/2201026>
- Hoffmann Tamás: Jugoszlávia felbomlása és a népek önrendelkezési joga, avagy a képze-lőerő diadala a realitás felett. In Lamm Vanda (szerk.): *Dayton, 10 év után*. Budapest, MTA Jogtudományi Intézet – MTA Társadalomkutató Központ, 2006. 43–62.
- International Court of Justice: *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*. *Advisory Opinion of 22 July 2010*. (I.C.J. Reports.) Online: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/141/15987.pdf>
- Juhász József – Márkus László – Tóth Péter – Valki László: *Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában*. Budapest, Zrínyi, 2003.
- Kardos Gábor: Az államok szuverén egyenlősége. In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. 2018. Online: <http://ijoten.hu/szocikk/az-allamok-szuveren-egyenlosege>
- Kecskés Gábor: A Koszovó-dilemma megoldása? A Nemzetközi Bíróság legújabb tanács-adó véleményének ismertetése. *Jogi Íránytű*, 1. (2010), 1. 1–2.
- Kovács Péter: Az autonómia és a nemzetközi jog. *South-East Europe International Relations Quarterly*, 3. (2012), 2. Online: www.southeast-europe.org/pdf/10/DKE_10_M_B_Kovacs-Peter.pdf
- Lattmann Tamás: Húsz évvel a rendszerváltás után: érdekes kérdések a nemzetközi jogász számára. In Gosztonyi Gergely – Nagypál Szabolcs (szerk.): *A rendszerváltás húsz éve: állam, jog, társadalom. Jogtörténeti Szemle*, 12. (2010), 2. 13–20.

- Lattmann Tamás: Kurdisztán és Katalónia mint új államok? Csapdában a szuverenitás és a népek önrendelkezéshez való joga között. *International Law Reflection 2017/12/HU*, 2017. október 29. Online: www.dokumenty-iir.cz/ILR/2017/ILR-2017_12_HU_.pdf
- Németh Csaba: A Nemzetközi Bíróság koszovói függetlenségi nyilatkozatra vonatkozó tanácsadó véleményéről. *Külgügyi Szemle*, 9. (2010), 4. 63–77.
- Sanders, Douglas: Is autonomy a principle of international law? *Nordic Journal of International Law*, 55. (1986), 1–2. 17–21. Online: <https://doi.org/10.1163/157181086X00238>
- Tóth Norbert: A népek önrendelkezési joga. In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. 2018a. Online: <http://ijoten.hu/szocikk/a-nepek-onrendelkezesi-joga>
- Tóth Norbert: Mi fán terem a vajdasági autonómia? A Vajdaság Autonóm Tartomány helye a legismertebb kisebbségi autonómiatípológiák koordináta-rendszerében. In Ördögh Tibor (szerk.): *Variációk autonómiára*. Szabadka, Vajdasági Magyar Doktoranduszok és Kutatók Szervezete, 2018b. 9–22.
- Valki László: Válaszolhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről. *Külgügyi Szemle*, 9. (2010), 4. 46–62.